

ՀԵՐԵԼԵԱՆ

Դաստիարակ

ԵԱՐԱՐԱՐԵՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

34րդ ՏԱՐԻ

1904

ԹԻԻ 20

ՄԱՅԻՍ 12

ԽՄԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ

Ա. ՄԱՍՏՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

ԻԶՄԻՐ

MAHAGALIAN & SONS

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ	Գրամին Բարոյականը	481
ՈՒՐՈՒԱԿԱՆ	Սկեպտիկի մը Յուշատեարը	485
ՄԵՂՈՒ	Հարցումին Պատասխան	488
ՏԻԴՏՕՆ	» »	489
ՎԱՐՍԱՄ	Գիտական եւ Գրական Փշրանք	490
ԹՈՌՆԻԿ - ԱՂԶԱՐ	Կեանքի Պատառներ	493
ՆՈՒՐԶԱՆ	Ճերմակ ու Սեւ	496
Յ. ԱԼՓԻԱՐ	Այս. սա Բարոյախօսները	499
	Լրաշաղ	503

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հանգստեալ մօրեղբորս Աղլային զրազեալ Ստեփան Ոսկանի անձ. նատրութիւնը և Հայ զրականութեան մատուցած անուղիւտ ծառայութիւնները ծանօթ են ամենուն: Հետեաբար աւելորդ կը համարիմ այս մասին երկարօրէն խօսելու:

Ստեփան Ոսկանի անտիպ երկատիրութեանց մէջ կան շատեր որոնք մէյմէկ զրական թանկագին գոհարներ են՝ և այլ պատճառաւ իրեն նուիրական պաշած եմ բռնիս:

Ասորցմէ զրիկը ներկայ և ազագայ սերունդները՝ կրնայ նկատուիլ մեծ անիրաւութիւն մը, որուն պատասխանատուութիւնը այնչափ ծանր է խղճի առջև որ չեմ ուզեր ստանձնել:

Հետեաբար այս երկատիրութիւնները մօտերու ի լսիս պիտի ընծայեմ մեծկակ հատորի մը մէջ ամփոփած, բայց այս հրատարակութիւնը զրամական ծախսի կարօտ ըլլալուն՝ զրատիրաց օժանդակութեան գիմելու և բաժանորդագրութեան մը ձեռնարկելու անհրաժեշտ պէտքը զգալի եղաւ:

Մէն մի հատորի զինք տասը ֆրանք է: Կը խնդրուի բաժանորդագրութիւն փափաքողներէ որ հաճին Մեծապատիւ Պ. Խոսրով Եփրեմի գիմել:

Կարսպէս Դ. Օճնաեան

ՏՐԱՄԱԴՐԵԼԻ ՌԻՍՈՒՑԻՉ ԵՒ ՌԻՍՈՒՑՁՈՒՀԻ

Ծանօթ դասաւան մը և գասախարակունի մը եղբայր և քոյր, որ վկայեալ են Կեդր. Ուսումն. Խորհրդէն և իրենց զանազան վայրերու մէջ պաշտօնավարած հաստատութիւններէն բարձր պաշտօնավարութեան վկայականներ ունին, կը փափաքին նոր տարեշրջանին իզմիրի կամ շրջակայ թեմերու մէջ պաշտօն ստանձնել: Դիմել խմբագրատուն:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Կ. Պօլիս. — Զիւն. — Խմբագրութեանս պէտք է որ վստահիք՝ Պանտըրմա. — Գործակալ. — Շնորհակալութեամբ ստացանք՝ Խպրանքիմիա. — Դ. Թ. — Նոյնպէս: Բերքի. — Ա. Պ. — Ստացանք Կ. Վ. բաժնեղկներ, նորը արձանագրեցինք՝ զրկուեցան. կ'սպաննեք:

քեան գաղափարին հետ, պատճառն այն է, որ զեղծումի առ դարուն մէջ պարտաճանաչները շատ ցանցառ թիւ մը միայն կը կազմեն:

Պէտք է ընդունիլ, թէ ոամիկը, իր ապրած ընկերական կեանքին հետեւանքով, շատ աւելի պարտաճանաչ գտնուած է համայնքին ծոցը, քան անոնք, որոնք աւելի բարձր դիրքի մը մէջ ապրելու կոչուած են: Ռամիկին մէջ զեղծուի պարզ համամարդկայնութիւն մը կայ, որ կը գործէ՝ ասիկա զաւակն է, հարազատ զաւակը գեղի մը մթնոլորտին, ուր ամեն բան շատ մօտ են իրարու, բնակչութիւնը մօտ, յարաբերութիւնը դիւրին, սրտերն ալ մօտ իրարու: Մեծ ընտանիքի մը զգացումը փոխադարձ պարտականութիւններու լուծ մը դրած է անոնց ուսերուն վրայ: Կեանքին ապահովութիւնը այդ փոխադարձութեան մէջ դրած են անոնք: Երբեմն կը կոտին, մերթ անհաշտ առեւութիւններու երեւոյթները կը ցուցադրեն, հաշուական խնդիր մը, թէպէտ աննշան, կրնայ մեծ յուզումներու ծրնունդ տալ անոնց մէջ, բայց ասոնց ամենքն ալ երեւոյթներ են, որոնք կոչուած չունին ներկայացնելու գեղջուկը իր հոգեբանական խառնուածքին մէջ: Պարզութիւնը, որ բարոյականին Ալֆան եւ Օմեղան կը կազմէ, պարզութիւնը, որուն մէջ մաքուր սիրտ մը եւ անբիծ հոգի մը բնակին, այնքան ինքզինքը մատնանշել կուտայ շատ անգամ արհամարհուած ենթականերու մէջ, որ մենք անգամ կը զարմանանք անոր գոյութիւնը տեսնելով արեւով տապկուած, փոշոտ կուրծքերէն ներս, եւ հիացումը զոր կուեննանք այդ պարզուկ հոգիներուն համար, դուզնաքեայ վարձատրութիւնը կըլլայ անոնց բարոյական ողջմտութեանը, որ իր չմշակուած վիճակին մէջ անգամ անտաշ աղամանդի մը չափ թանկագին կը դառնայ:

Այդ միեւնոյն զգացումը չպիտի կրնանք ունենալ այն միւս դասակարգին հանդէս, որ աղտոտ խորամանկութիւնով մը կը վարուի ամենէն նուիրական զգացումներուն հետ, այն միւս դասակարգին հանդէս, որուն միակ ուժը դրամին բարոյականն է:

Սխալ չհասկցութիւնք:

Դրամը ամենամեծ օժանդակն է բարոյականին ծաւալումին, բայց զրամը իր այդ օգտակարութիւնը բարոյիկ ձեռքերու մէջ միայն կրնայ կատարել: Ամեն օգտակար միջոց ամեն ժամանակ օգտակար պէտք է՝ որ կը գործածուի: Բարեգործին ձեռքին մէջ բարեքի գործածուած զրամ մը, շարունակական փոխանցումներով, օր մըն ալ անբարոյական մարդու մը ձեռքով կրնայ բողբ մը վարձագին տրուիլ: Դրամը յանցաւոր չէ բնաւ, եւ ո՛չ ալ պատասխանատուն իրմով գործուած գործերուն: Ղինքը գործածող անհատն է, որ պատասխանատուութիւնը կըստանձնէ աշխարհի գործառնութիւններուն մէջ: Դրամով կրնանք եկեղեցի մը, եւ մի եւ նոյն ժամանակ գինետուն մը շինել: Բարոյական առողջ դաստիարակութիւն մը, ուրեմն, պիտի կրնայ զրամի գործածութիւնը սահմանափակել այն

գեղեցիկ ձեռնարկութիւններուն միջ, որոնք իրապէս կրնան արժե-
ցնել ո՛չ միայն դրամին, այլ եւ զայն գործածողներուն դոյութիւ-
նը: Եւ եթէ երբեք ստոյգ է, Ամբ. Երսածը թէ, «պարկեշտ մարդե-
րու տունը պէտք է առաքինութեան ճամբով մտնէ դրամը», պէտք
է մի եւ նոյն ժամանակ ճշմարիտ նկատենք սա ալ թէ, «դրամը
պէտք է որ առաքինութեան ճամբով մը դուրս ելլէ բարոյականի
տէր մարդու մը գրպանէն»: Երբ այս երկու պայմանները կը յար-
գուին աշխարհի տնտեսութեան մէջ, ալ իր ուժը կորսնցուցած կըլ-
լայ աւետարանական սա պատուէրը թէ «դիւրին է մալխոյ ընդ ծակ
ասղան մտանել, քան մեծատան յարքայութիւն Աստուծոյ մտանել»,
քանի որ Աստուծոյ արքայութիւնը պարկեշտ, բարի եւ առաքինի
մարդերու ընկերակցութիւնն է Քրիստոսի հովանիին տակ:

Բայց ո՛րքան անտեսուած են այս սկզբունքները դրամի աշխար-
հին մէջ Մեծ աշխատութիւններու պէտք չկայ այս դժբախտ կա-
ցութեան մասին զիտակից, կատարեալ համոզում մը կազմելու հա-
մար: Ա՛յնքան շատ են օրինակները, եւ ա՛յնքան աչքառու, որ պըզ-
տիկ ուշադրութիւն մը բաւական պիտի ըլլայ մեղի մեր այս համո-
զումին մէջ ամրասպնդուելու համար: Մեր տոհմային չըջանակին մէջ
մանաւանդ դրամը իրեն համար մասնաւոր բարոյական մը չինած է,
ամբարիշտ բարոյական մը, որուն առջեւ ամենքնիս կէս - զիտակից
եւ կամ կէս - անզիտակից հլութիւնով մը գլուխ կը ծռենք: Ատով
մեծագոյն, լիւր անբարոյականութիւնն է, որ կը քաջալերենք, սա-
կայն:

Քանին՛ր, որոնք իրենց դրամին ընձեռած զիւրութիւններով
ինքզինքնին նուիրած են հակամարդկային յարաբերութիւններու,
աղտոտ կենակցութիւններու: Գիտենք, կը ճանչնանք զանոնք իրենց
գործերու ամենէն մութ ծաւրներուն մէջ, ու տակաւին յարգանքի
ու մեծարանքի ժպիտով մը կ'ողջունենք զիրենք հրապարակներու
վրայ: Այդ պարկեշտ (?) սրիկաները, մեր կեղծաւոր յարգանքներէն
ա՛լ աւելի խրախուսուած, չեն քաշուիր այնուհետեւ բարոյախօսներ
զաւնալ մեր գլխուն, կեղծիքին ամենէն կծուն, տմարդութեան
ամենէն լիտին հաղնելով իրենց վրայ: Քրիզանդէմի «ԱՆՈՆՑ ԲԱ-
ՐՈՅԱԿԱՆՆԸ» ամենէն անմահ, ամենէն յատկանշական եւ ամենէն
ցայտուն գրուագը պիտի մնայ այնպիսիներու սխրագործ կեանքին,
եւ ամենէն հուժկու, խորազանոց ապտակը անոնց կեղծիքոտ զի-
մակին: Բայց ատո՛վ ալ չեն խրատուած անոնք, ու մենք ալ չենք
խրատուած տակաւին: քանի որ մէկ կողմէն անոնք անպատկառօ-
րէն կը շարունակեն իրենց կեղծ պարկեշտի կեանքը, դրամի ապօ-
րէն ստացութեան եւ չամբուշ գործածութեան մէջ, մենք ալ միւս
կողմէն չենք թերահար մեր կեղծ բարեպաշտի, կեղծ գնահատողի,
սքանչացողի մեր անբարոյական վարմունքին մէջ: Անոնք ԴՐԱՄԻ
ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՈՎ մը հրապարակ կ'իջնեն, պարկեշտութեան, առաքի-

նութեան, ու նոյն իսկ մարդկութեան բոլոր արժանիքը սեփականեցնելով դրամին, — ոչ պարկեշտօրէն վաստակուած եւ ո'չ բարոյականօրէն ծախսուած դրամին — ու մենք փոխանակ ապտակելու, կը շոյենք, կը փայփայենք աղտոտ կրքերով յափրացած, ու երանգաւորուած անոնց այտերը, քաջալերանքի ապուշ չողմբ մը ուրուանդծելով մեր ստութեան, կեղծիքի վարժուող շրթներուն վրայ, որոնք ապահովաբար մութին մէջ հայրոյանք մը միայն պիտի նետէին մեր եւ անոնց հասցէին: Ո՛չ, բարոյականի գործ մը չէ՛ որ կը կատարենք դրամին բարոյականը երկրպագելով, անբարոյական բարոյականի մը կը ինկարկենք միայն ամեն անոնց առջեւ, որոնք առողջ բարոյականի ամեն յատկութիւններէն զուրկ՝ արծաթի ձերմակ պատանքով մը փաթթուած՝ ոսկի դադաղներու մէջ կը ծիրկին: Վերցուցէք այդ ոսկի եւ արծաթ ծալքերը, քակեցէք կեղծ բարոյասէրներուն, եւ իրապէս անբարոյականներուն ոսկեհուռ հանդերձանքը, եւ անոնց տակ պիտի գտնէք լիրժ սրիկաներ, կեղեքող վաշխառուներ, դիմակաւոր գողեր, ազգապիղծներ, տկարը շահագործողներ: Անպարկեշտութիւնը ա՛յսքան ծափահարուած չպիտի կրնայինք երեւակայել տարբեր ենթականերու վրայ: Եւ մենք որ պզտիկ թերութիւն մը կը ձաղկենք խոնարհ դատակարգի մը վրայ, ուր գոնէ կան ուրիշ յատկութիւններ, որոնք կրնային արդարացումը, քաւութիւնը նկատուիլ այդ դիտուած թերութեան, բոլորովին տարբեր մարդեր կը դառնանք ամբողջական քայքայումին, ամբողջական անբարոյականութեան հանդէպ. կը լռենք ու կը քծնինք, եւ ատով իսկ մե՛ր ալ անբարոյականութեան մէկ ցայտուն ապացոյցը տուած կըլլանք եթէ ո՛չ մարդկութեան, գոնէ մեր խղճին առջեւ:

Պէտք է զգացնել դրամի բարոյականի տէրերուն թէ չենք խաբուած բնաւ, թէ արտաքին երեւոյթներով կարելի չէ՛ արդարացնել ներքին կեանքի մը բովանդակ ապականութիւնները, թէ ոսկին չկրնար սրբել զիրենք, որչափ ատեն իրենց սիրտը՝ ձեռքին միացած, այդ ոսկիներով ապականութիւն միայն կը սերմանէ իր շուրջը զրտնուած այն լայն դաշտին մէջ, ուր կոչուած է ապրիլ համեմատաբար աւելի բարոյականի տէր դամիկը, որուն նայած ատեն ազնուականի հովեր առնելու պէտք չունի բնաւ: Պէտք է միանգամ ընդ միշտ վստահ ըլլան անոնք, թէ այդ դամիկ կարծաւանդները, շատ աւելի իրաւունք ունին մեծ երեւնալու իրենց բարի տրամադրութիւններուն, իրենց ընտանեկան աղնիւ կենցաղին, եւ իրենց ընկերական պարզութեանը մէջ, միմիայն անոր համար, որ զուրկ են իրենց ըմբռնած դրամի բարոյականէն:

Աւետարանը կը դատապարտէ ո՛չ թէ դրամը, այլ մոլի հարուստներուն կողմէն դարձնուած դրամին բարոյականը միայն:

ՍԿԵՊՏԻԿԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

Պատերազմը. — Ի՞նչ ալ արդեօք մէկը այն տխմար ու ողորմելի հետաքրքրութիւններէն՝ զորս ա՛յնքան անգութ իրաւացիութեամբ ծաղկեց Յ. Ալփիարո (1) Ամէն անգամ որ, — եւ ասիկա, աւա՛ղ, առօրեայ երեւոյթն է՝ ոռւսեւճարոնական պատերազմին սկիզբէն ի վեր, — ամէն անգամ որ կը հանգիւպիմ մարդոց որ սրճարանի մը անկիւնը ալքովի ուժով քաղաքագիտութիւն կ'ընեն ա՛յնքան անկեղծ միամտութեամբ, իրենց մարդկային ամէնէն անմիջական ու ամէնէն ստիպողական զբաղումներն ու պարտականութիւնները երեսի վրայ լքած անխոհմտութեամբ մտադիր թափովն ու զեղիւ լրջութեամբը, ամէն անգամ՝ անհունօրէն տրամադին զթուութիւն մը կը ծլի ցամաք սրտիս խորը, զթութիւն մը՝ լեղիով ու հեղուութեամբ խմորուած։ Պիտի սիրէի որ, եթէ կարելի ըլլար, ամէն անգամ ատանկներուն ներկայացնէի Ալփիարո անմահ յօդուածը, իբրեւ նորագոյն ու կարեւորագոյն լուրը՝ ոռւսեւճարոնական պատերազմին շահեկան իրադարձութիւններուն։ Ու ծառայութիւն մը մատուցած պիտի ըլլայի ի նպաստ իրենց երեսի վրայ մոռցուած պարտականութիւններուն։

Այլ չէ՛, զիս չեն շահագրգռեր նիւթական դէպքերուն այն սրտմաշուք մանրամասնութիւնները, որոնցմով լրագրութիւնը իր առօրեայ ճաշացուցակը կը ճոխացնէ, անօթի հետաքրքրութիւններուն ամենակուլ կլափին մատակարարելու համար ամենօրեայ անմարսելի անուշապտուրը՝ Հաղի՛ւ թէ պէտք կայ որ կարգամ Բօրթ — Արթուրի ուրբակոծման վերջին մանրամասնութիւնները, կամ ծովակալ Մաքարօֆի հղերական մահուան պարագաներուն ամէնէն վաւերական տեղեկատուութիւնները։ Ասիկա այսպէս է՝ երբ մարդ շատ չզգար սրտին խորը համակրութեան մը կամ հակակրութեան մը կողմնակալական նախակապերը։ Այլապէս՝ մեր բոլոր բաղձանքները՝ ուղղութիւններ կը յաւակնին դժելու քաղաքական զիպաց, — եւ ասիկա որքա՛ն միամիտ է։

Ինծի համար՝ կարեւոր է իրողութեան մը միախմբ դանդուածը, իր ամբողջութեանը մէջ, եւ անոր ամէնէն խորունկ ու ամէնէն ներքնուրոյն նշանակութիւնը կարենալ զգալու համար՝ դուցէ անհրաժեշտ է ունենալ չէզոք սիրտ մը եւ կարելի եղածին չափ մեկուսանալ մօտաւորութեան բոլոր աղերսներէն։ Բաքաքական կեանքին մէջ, ինչպէս մարդկային կեանքին բոլոր դէպքերուն մէջ, իմաստուն մարդուն լաւագոյն գործն է՝ զիտել, վերլուծել եւ հասկնալ։ Չկայ աւելի մեծ ու աւելի բարձր իմացական հաճոյք՝

(1) Ա. Մամուլ Թիւ 7 էջ 485։

քան թափանցել իրողութիւններուն մթին ու դժուարամտոյց յատակը, յանդուգն սուգակի մը վստահ մթրճութովը, Հոն՝ թերեւս կան սարսափն ու պակուցումը, հոն՝ թերեւս կը ծածկուին զըզուանքը, յուսահատութիւնն ու թշուառութիւնը, Բայց՝ մակերեւոյթին խարանքները ու պատրանքները՝ անուշին են պղտոր հողիներուն ու միամիտ հողիներուն։ Առաջինները՝ չա՛ն ունին ծածկելուն մէջ անդունդին մոայլ կործանումները, երկրորդները՝ լաւատեսները, դիւրահաւաններն են, երկչոտներն են՝ որ մակերեւոյթի դիւրին ու ակնահաճոյ պսպղումները՝ նախամեծար կը համարին յատակին վտանգալից ու խռովայոյզ աղջամուղջներէն։

Այդ է պատճառը որ կարելի կը դարձնէ վճուել հետորական չարժուածելով մը թէ՛ օրինակի համար՝ Լա—Հէի խաղաղութեան դեսպանախորհուրդը տասնեւիններորդ դարու փառքի հանգրուաններէն մին է, ուր մարդկութեան յոգնատանջ գիտակցութիւնը կազդուրիչ զկայ մը առած է։ Ռուսեւճաքոնական պատերազմին նախորդ օրը՝ արգարեւ չկար աւելի հանդիսաւոր ու աւելի չքեղ չարժուածեւ քան Լա—Հէի խաղաղութեան կաճառը, մոսքովեան վեհապետին խաղաղասիրական աւանդութիւններուն իբրեւ անմոռանալի ու սիգապանծ կոթող։

Գրականութեան մէջ, հետորութիւնը այն հնարքն է զոր գրողը ի գործ կը դնէ արժեցնելու համար բոլոր կարելի միջոցներով, իր փոքրածաւալ ու աննշմարելի անհատականութիւնը։ Որքա՛ն ոչնչութիւններ կը ջանան աչքի դարնել՝ հետորութեան ճոխապաճոյճ զարդարանքներուն, չոայլ ու մեծածախ հանդերձանքներուն ներքեւ։

Հետորութիւնը, կեանքին մէջ, խորհիլ կուտայ մեղի բոլոր այն միջոցներուն վրայ, որոնցմով մարդիկ կը ջանան խոյս տալ իրենց իսկութենէն կամ ծածկել զայն։ Այս ճիգին մէջ յաճախ կրկին խաբէութիւն մը կայ ու ինքնախաբէութիւնը, եւ պատրանքը միամիտ հանդիսատեսին։

Այլ մարդկային մեղսալից գիտակցութիւնը օձին ճկունութիւնն ու խորագիտութիւնն ունի։ Այդ է պատճառը որ չափի կարենանք պնդել թէ՛ սուտ էր որ Ռուսիա պատերազմատէր միտումներ ծածկած ըլլար իր խաղաղասիրական ցոյցերուն ներքեւ։ Ո՞վ կ'ախորժէր այնքան պատուական ու այնքան անմեղ մուծիկներ՝ Սիպերիոյ մահացու սառնամանիքներուն կամ ծարուական դժոխային ոռմբերուն զոհ աւալ, եթէ կարելի եղած ըլլար խաղաղութեամբ դուրս չենելու Մանչուրիէն, կամ առանց անհանգստութիւններու՝ սերմանել Ռուսական բազմաբեղուն քաղաքակրթութիւնը, յանուն մարդկութեան եւ յանուն կրօնի, Չինական պատին հեթանոս դիմադրութիւններուն ստորոտը։

Խաղաղութիւնը, պատերազմներու ջնջումը՝ զեղեցիկ, վսեմ ու

հրապուրելի դաղափարներ են՝ զոր ամէնքս ալ դրկաբաց կ'ընդունինք, մողական խռէախներ են՝ որ ամէնէն աննշան քսակահատին իսկ մատտիպարը պիտի իրականացնէին։ Արդարեւ, ինչո՞ւ մարդիկ խիստ, ցաւալի, արիւնոտ ընդդիմութիւններու բաղխէին, իրենց սիրական խորհուրդներուն ու ջերմաղին բաղձանքներուն իրադործման մէջ։ Եթէ չըլլային ընդդիմութիւնները, ո՞վ պէտք պիտի ունենար բռնութեան։ Ուրեմն պատեւադմբ դատապարտութիւնն իսկ է անոնց՝ որ զէմ կը դնեն։ Կրնային Պօէրները աւելի խոհեմ ըլլալ, ու չստիպել Անգլիան՝ իր միլիօնները եւ իր երկրին թարմ ուժերը վատնելու յանուն Բրիտանական դարաւոր փառքին ու արժանապատուութեան։ Կրնային Ճարոնցիները՝ անխոհեմ զեկուցադիրներով չձանձրացնել Ռուսիան, իր քաղաքակրթական ձգտումներուն մէջ, ու այսօր մենք դառնութեամբ ականատես ըլլալու դժբաղդութիւնը չպիտի ունենայինք հաղարաւոր անմեղ մարդոց յանկարծական անիրաւ ու քսաճնելի կոտորումներուն։

Ո՞վ չպիտի ուզէր ուրեմն խաղաղութիւնը։

Բայց այսպէս է որ մարդիկ սովոր են ինքզինքնին ծաղրելու։ Թերեւս ինչ որ ամէնէն աւելի լուրջ է ու իրական, սա՛ պարագան է որ մարդիկ ստիպողական պէտքն ունին պարբերական կազմուրիչ ու փրկարար արիւնահոսումներու։ Հին, նախապատմական սովորութիւն մըն է ասիկա, առանց որուն՝ կարելի չպիտի ըլլայ ընկերային դործարանաւորութեան ներդաշնակութիւնը պահպանել, ու կանոնաւորել ներքին պաշտօններուն բնական ընթացքը։ Առանց ատոր՝ հինաւուրց ախտերը՝ վտանգաւոր վերերեւում մը պիտի կըրնային ընել, սպառնալով ընկերութեան ընդհանուր կենսականութեան։ Պէտք է խաղաղեցնել մարդկութիւնը, եւ այն ատեն սպասել որ խաղաղութեան երազը իրականացած ըլլայ։

Երկար ատեն՝ մարդկութեան իտէալ կաղմակերպութեան մը իւթօփին՝ հոգիիս քաղցրագոյն անունդներէն մին հղած էր։ Կը հաւատայի թէ մարդիկ բաղբաւոր օր մը ինքզինքնին պիտի գտնէին աւետարանական վարդաբոյր արահետին մէջ, մէկ հօտ ու մէկ հովիւ։ Այսօր, աւա՛ղ, կը տեսնեմ որոշապէս՝ ծաղկալից անդունդին բոլոր արհաւիրքներն ու բոլոր խառնուրդ պճնումները։ Այլ յաւէտ կը սիրեմ պատրանքը, եթէ չեմ հաւատար անոր, ինչպէս կը սիրեմ հէգ ու տխուր մարդկութիւնը, իր պանծալի դժբաղդութիւններուն մէջ, եթէ հեռու կը մնամ իրմէն ու չեմ վստահիր անոր։ Այս կասկածոտ սիրոյն մէջ՝ հեռանկարին հմայքը կայ։ Ինչո՞ւ չէ։ Իրական հաճոյքը, սիրտի պատճառաբանէին նիւթապաշտները՝ որոնք ողբալի կերպով կը սահմանափակեն մարդկային հոգւոյն անպարագիր չըրջանառութիւնները։ Ո՞ր էր սակայն իրականութիւնը։ Ուրկի՞ց կ'սկսի եւ ո՞ր կը վերջանայ ան։ Շփոթեցուցիչ հարցում։

Այլ եւ, որուն հոգին օր ըստ օրէ կ'ըմբոստանայ մարդկային

հաճոյքներու սովորականութեան ու ուսմիութեան դէմ, որ մեծ հաւատք չունի քաղաքակրթութեան ինքնակոչ բարիքներուն ու հաւաքական ձեւերու եւ ձեռնարկներու գերազօր ուժին վրայ, սա՛ միամիտ հաւատքն ունիմ զեռ՝ թէ՛ մարդուն համար ամէնէն իրական ու բարձրագոյն հաճոյքն է՝ իրազործումը զեղեցկութեան աղ- նուական նրբին զգացողութիւններուն, հոգիին խրոխտ ու մենա- մոլ առանձնութեանը մէջ, զերծ խուժանին անհասկացողութիւն- ներուն վիրաւորիչ կոպտութենէն

ՌԻՐՈՒՍԿԱՆ

ԼԱՐՅՈՒՄԵՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Մարդս՝ իր անհատական երջանկութիւնը ապահովելու տեսակէտով, այս օրուան օրս, ո՞րը աւելի խելացութիւն կ'համարի, ա- մո՞ւրի մնալը թէ՛ ամուսնանալը:

Յ. ԱԼՓԻԱՐ

Քաղաքակրթութեան արդի յարաձուն պահանջներուն մէջ, ան- հատական երջանկութիւնը ապահովելու տեսակէտով, ամուրի մնալը խելացութիւն պիտի համարէի ես՝ հետեւեալ նկատողութիւններով:

Այնպիսի նիւթապաշտ ու խստապահանջ դարու մը մէջ կը գըտ- նուինք որ, տրուած ըլլալով բարեկեցիկ կամ գէթ հանգիստ ապրե- լու պայմանը, ու միւս կողմէ, նկատողութեան առնելով Լաւագոյ- նին Տենջը որ ամենուս ալ կուրծքին տակ աւելի կամ նուազ բոցա- վառ հանգամանքով մը կը հրդեհի, եւ որ, մեր ամուսնանալիք օրի- որդիներուն սրտին մէջ մանաւանդ, տարափոխիկ հիւանդութեան մը պէս, արծարծուիլ սկսած է, ինծի կը թուի թէ *avantageux* պիտի ըլլար, այդ մարդուն համար, փոխանակ շահու եւ նկատումներու վրայ հիմնուած տխմար ամուսնութեամբ մը վտանգելու իր զիրքը, — քանի որ ներկայ դարուն ընկերային կազմակերպութեան ձեւին մէջ, կնքուած շատ մը միութիւններ այդ պիտակը կը կրեն — հրա- ժարել այդպիսի փորձութենէ մը, եւ ինքն իր զլխուն, գոնէ իր ան- հատական անկախութեան երանութիւնը վայելել, ինչ որ մեծագոյն բարիք մը պիտի նկատուէր՝ հոգեւորային խաղաղութեան տեսա- կէտով:

Թերեւս բացարձակ կամ տարապայման եսասիրութեան մը ար- դիւնը համարուի իմ հայեացքս, բայց զուրկ չէ, հակառակ ասոր, արդարացումէ: Առանց հոգեբանական նուրբ դարձուածքներու բաւ- ղին մէջ մոլորելու պէտք չգալու, փստահաբար կրնամ ըսել թէ, այս օրուան օրս, ընկերային ու անհատական բազմադիմի պէտքե- լուն յարաձուն յաւելումին առթիւ, մեր ընտանեկան բոյները մեծ մասամբ սէրէ եւ համաձայնութենէ զատարկանալով՝ հաշիւի եւ նկատումներու տեղի տուած ըլլալուն համար, չարիք մը որ մեծ

համեմատութիւններ առնել կ'սպառնայ, խեղացութիւնը կը պահանջէ որ, օրին մէկը, ընկերութեան մը մէջ, այս կարգի շահեկան ու կենսական հարցում մը առաջարկուած ատեն, յանկարծակիի եկած սալօնին . . . «պատուհաններէն դուրս նայելու» չփութեմն չենթարկուելու համար — թողո՞ւնք ցաւալի անհաշտութիւններն, նոյն իսկ տան բարոյականին սպառնացող վտանգները — անամուսին մընանք, ո՞րքան ալ . . . լաւատե՛սն Ալփասլան, համոզիչ արձագանգով մը թրթռացնէ իր քնարին նուրբ լարերը:

« Ի՞նչ է կեանքը անամուսին.
— Անհա՛մ ու սի՛ն . . . »

Մարդ անպատճառ կիներէ տառապած ըլլալու չէ իմ վճիռիս նմանող պատգամ մը արձակելու համար (․․), երբ խորհրդածէ ու դատէ մանաւանդ թէ, այսօրուան օրս, մեր հարսնացու աղջիկներուն մէջ ո՞րքան դժուար է յարմար ընտրութիւն մը կատարելու զործը, նկատելով որ այսօրուան հրեշտակ կարծուած ու պաշտուածը վաղը չեւի, սատանայի կը փոխուի շատ անգամ . . . : Եւ անգամ մը որ կինը յայտնէ, մատնէ՛ իր բուն տղեղ ինքնութիւնը, իր միջուկը, ա՛լ մնաք բարով ընտանեկան սէր, համերաշխութիւն եւ հրանաւէտ անդորրութիւն:

Գուցէ՛ բնախօսական, ընկերային — բարոյական եւ այլ վիճելի տեսակէտերով շատ կուսակիցներ չգտնեմ իմ դաւանանքիս մէջ, բայց անհատական հանգստութեան կամ երջանկութեան տեսակէտով — մի՛շտ՝ այսօրուան օրս — նկատի առնելով մանաւանդ սիրային կեղծիքները, անհաւատարմութիւններն ու անկուսմանը որոնք մեծ մասամբ արդիւնք են լաւագոյնին, յաճախ իւրօրինակ ձգտելու խօլ մարմալին եւ իղձերուն, ամուսնացածի մտահոգիչ ու կասկածելի կացութենէ մը շատ աւելի նախամեծար պիտի համարէի ես՝ ամուսնի լայն ու արձակ կեանքը, իր ճաշակի, ախորժակի բերանիւ խիլ ձգտումներուն ինչպէս իր ճաշակիւք դառնութիւններուն մէջ հաւասարապէս . . . :

Քիչ մը միակողմանի կերպով *cynique* լուծում՝ այդ բարդ խնդրին, մտածէք թերեւս, չէ՞. — բայց ի՞նչ օգուտ . . . երբ տարբեր կերպով չպիտի կրնայի եզրակացնել . . . :

Թերա

ՄԵՂՈՒ

Թող ներէ Պ. Ալփիար որ քիչ մը անկեղծ ըլլամ պատասխանիս մէջ եւ իրեն հարցնեմ թէ մարդս կարո՞ղ է երջանկութիւնը ապահովել որ եւ իցէ կերպով, մարդուս երջանկութիւնը միմիայն ամուսնի կեանքէ կամ ամուսնութենէ կախում ունի, ես այնպէս չեմ կարծեր, ես կը հաւատամ թէ մարդուս դժբաղդ կամ երջանիկ ըլլալու խնդիրը ծնած օրէն ճակատագրային հանգամանք մը ունի եւ:

Թէ ամուրի մնալն ու ամուսնանալը կարեւոր դեր մը չեն խաղար մարդս երջանկացնելու գործին մէջ, կրնայ մարդ երջանիկ եղած ըլլալ իր ամուրիութեան մէջ եւ գժբազդ իր ամուսնանալովը եւ միանգամայն հակառակը, եթէ երբէք մեր նրբախօս բարեկամը առանց երջանկութեան ապահովութիւն փնտռելու հարցնէր պարզապէս թէ ամուրիութեան մէջ աւելի զո՞հ կ'ապրի մարդս կամ ամուսնութեան մէջ, ես բացարձակապէս պիտի յայտարարէի իրեն թէ ամուսնական կեանքն է նախընտրելին, որովհետեւ մարդս ամուսնանալով ոչ միայն ընկերութեան հանդէպ պարտականութիւն մը կատարած կըլլայ, այլ միանգամայն հոն կը գտնայ ցաւի եւ տառապանքի ժամանակի մը մէջ ընտանեկան տաքուկ գուրգուրանք որ ամեն բանէ վեր է եւ սփոփիչ:

Միթէ պատրանք մը չէ՞ երջանկութեան ապահովութիւն փնտրողն, ինչ որ թերեւս գերեզմանին մէջ գտնալ կարելի է, հաւանօրէն առարկողներ պիտի դաժնուին ամուսնական կեանքի անհաճոյ կողմերը երեւան բերելով, ես սակայն պիտի կրնամ թուել ամուրիական կեանքին յատուկ անխուսափելի դժուարութիւններ, այնպիսի տխուր խոչընդոտներ, որոնք ամբողջ սերունդ մը վատթարացնելու եւ փճացնելու հանգամանքը ունին, ուստի բնական չէ՞ որ լաւագոյն համարիմ ամուսնական կեանքը, մանաւանդ այն կարգի ամուսնութիւնը ուր հաշիւի խնդիրը առաջին տեղը չէ գրաւած, այլ գաղափարի եւ մտքի համերաշխութեան մը մէջ կնքուած է:

Եթէ շատեր տարաբաղդ եղած են իրենց ընտանեկան կեանքին մէջ՝ պատճառը այն է որ աղջկան մօտ մաքուր սիրտ մը եւ լուրջ միտք մը փնտռելու տեղ պարարտ քսակի մը հետ . . . պարարտ մարմին մը փնտռած են:

Բայց կը վախնամ թէ այս խնդիրը ստէպ յուզուած եւ անլուծելի մնացած հարցերու դասակարգին վերաբերելով՝ անոր միակ հետեւանքը պիտ' ըլլայ զիրար չը բռնող պատասխաններու շարք մը, ընդհանրապէս ամուսնական կեանքը ջատագովող:

ՏԻՊ-80Ն

ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ՓՇՐԱՆՔ

Պատերազմ Միջատներու դէմ.— Ռօս ուսուցիչը՝ համոզուած ըլլալով որ ճահճատենդը կամ մաշարիան ծագում կառնէ մեծդներու ներկայութենէն որոնք ախտին մանրէները կը տարածեն, 1902 ին գնաց Իսմաիլիա (Եգիպտոս) հաստատապէս միտքը դնելով կոտիլայդ պատուահասին դէմ՝ բնաջինջ ընելով սոսկալի միջատները: Ձեռք բերուած արդիւնքները արդարացուցին իր գուշակութիւնները: Հիւանդութեանց թիւը մէկ տարուան մէջ 2000 էն 200 է իջաւ:

եւ տարուէ տարի ալ նուազելու վրայ է՝ Պ. Ռօս ասկէ կ'հետեւցնէ թէ միեւնոյն մէթոտը կարելի է յաջողապէս կիրարկել ամէն տեղերու մէջ։ Իր կարծիքին համեմատ՝ յիշատակար եւ վարակիչ միջատներու ջնջումը՝ բացարձակ պայմաններու մէջ՝ պիտի կրնայ մաքրել արեւադարձային երկիրներու օդը եւ թոյլ տալ որ եւրոպացիք կարենան հաստատուիլ այդ գաւառներուն մէջ՝ առանց համաճարակ տենդերու վախն ունենալու։ Պ. Ռօս իրաւամբ կ'դիտէ թէ միջատներու աշխարհը, բացի մեղուէն, վտանգի աղբիւր մըն է մարդկային կեանքին համար, եւ թէ հարկ է անողոք պայքար մը մղել՝ այս թշնամիներու լէզէոններուն դէմ՝ հալածելով եւ ոչնչացնելով դանոնք ամէն տեղ ուր որ կ'աճին ու կ'ազմանան։

Շնչելի Օդը. — Անկէլիոյ մէջ օդափոխումի ի նպաստ շարժում մը կայ այս միջոցիս։ Որ եւ է բնակելի տեղի մը համար, յարկաբաժին, հաւաքման սրահ, դրասենեակ եւ, առաջին անհրաժեշտ բանն է չընչելի օդին նորոգումը, եւ սակայն ամէնէն աւելի քիչ հող կ'տարուի այս մասին։ Ընդհանրապէս սենեակի մը օդը փոխելու համար՝ կ'սպասուի որ հոն զանաւորները խեղդուելու չափ նեղուին եւ կամ մոլորով բոլորովին լեցուի սենեակը, բայց որչա՛փ մօծ պիտի ըլլար իրենց զարմանքն ու վախը՝ եթէ իրենց չնչած օդը փոխանակ անտեւ սանելի ըլլալու՝ դուռնուբուռած ըլլար իր պարունակած ախտադիւթ նիւթերուն գոյներովը։ Ամէնէն աւելի ննջասենեակն է որ գրեթէ ամէն տեղ պէտք եղածին չափ չհովտուի, նոյն՝ անո՛ր համար որ բաւական ընդարձակ չեն այդ կարդի սենեակները, եւ երկրորդ որ դուռ ու պատուհան կանոնաւոր կերպով բանալու հոգ չտարուի։ Աւելցնենք նաեւ որ ճարտարապետները՝ կարծես անտեղեակ առողջապահիկ պայմաններուն՝ եւ ոչ իսկ միտքէ կ'անցունեն սենեակներուն օդը փոխելու կարեւորութիւնը։ Առաջները քիչ չատ կ'մտածէին ասոր վրայ, բայց այսօր օդի հոսանքներուն առջեւն առնելու պատրուակին տակ՝ կ'արդիւնն որ մաքուր օդը ներս մտնէ եւ ապականուած օդը դուրս ելլէ։ Առայժմ Անկլիացի առողջաբանները գովելի նախաձեռնութիւնը կ'ունենան հակադդելու այն ներքին ճարտարապետութեան դէմ՝ որով կ'չինուին արդի բնակարանները, եւ այսպէս կ'ստեղծեն չնչելի օդի դաշնակցութիւն մը։

Յամաքախոր. — Ահա՛ նորակերտ բառ մը որ սկսած է գործածուիլ ծովախորին հակադրութեամբ։ Այդ բառով կ'նշանակուի ախտաբանական վիճակ մը՝ որ արդիւնք է արդի կեանքի նորադոյն պայմաններուն եւ զլիաւորաբար ճամբորդութեան ծառայող փոխադրական ամէն տեսակ միջոցներու՝ որոնք զնդերները ինքնաբեր շարժումի մը կ'ենթարկեն եւ դորժարաններուն հաւասարակշռութիւնը կ'խանդարեն յաջորդական երկար ժամեր, երբեմն նոյն իսկ ամբողջ օր մը կամ աւելի։ Այս ցամաքախտին կամ ճամբու ախտին վրայ կուգայ կ'աւելնայ քնորեր թուլութիւն մը, այնպիսի քուն

մը՝ սակայն՝ որ քնաւ կազդուրիչ չէ եւ որու փորձը առած են երկարատեւ ճամբորդութիւն կատարող շատ մը անձեր: Լաւնսէ բժշկական թերթը՝ որ այս երկար ճամբորդութեանց առողջապահական վնասներուն վրայ կ'ծանրանայ, դիտել կուտայ նաեւ թէ այս տեսակ ճամբորդութիւններ շատ անգամ ուղեղային գրգռում կ'պատճառեն, մանաւանդ եթէ ճամբորդը անընդհատ կերպով դիտէ զլսու պտոյտ տուող տողանցումը ծառերուն, հեռագրաթելի գերաններուն եւ ուրիշ առարկաներուն որոնք կ'գտնուին ճեպընթաց կառախումբին անցած գծին երկու կողմերը Վերջապէս միեւնոյն թերթը մատնանիչ կ'ընէ նաեւ սա պարագան թէ՝ շարժման մէջ եղող կառախումբի մը մէջ՝ տեսութիւնը յոգնեցնող տառերով լրագրներուն թերթեցումը մեծապէս կ'վնասէ աչքերուն:

Հէրպէրթ Սթէնսէր եւ Ճաքոնցիները. — Հագուստի եւ գլխարկի նորաձեւութիւններուն պէս՝ իմաստասէրներու եւ ընկերաբաններու համար ալ նորոյթներ կան: Այսպէս, Ճաքոնցիները՝ որ իբր պատգամ կ'ընդունէին Հէրպէրթ Սթէնսէրը, ժամանակէ մը ի վեր բոլորովին մէկ կողմ թողած են զայն, այնպէս որ անկլիացի մեծանուն իմաստասէրին գործերը որ առաջ գրավաճառներու ապակափեղկերուն մէջ կ'ցուցադրուէին, հիմայ խանութին խորը անկիւն մը իրարու վրայ գեղուած են, որովհետեւ ճաքոնցի ուսանողները շատ «հին» կ'գտնեն Սթէնսէրի գաղափարները եւ աւելի զարդացեալ հեղինակներ կ'փնտռեն:

Սըր Էտվին Արնօլտ. — Վերջերս Լօնտրայի մէջ մեռաւ Ս. Է. Արնօլտ անգլիացին զոր «Արեւելքի Աւետարանիչը» կ'կոչեն: Մանուկ հասակէն հմայուած էր Յունաստանի, Հնդկաստանի եւ Ճաքոնի հրապոյրներով, եւ ուզած էր իր հայրենակիցներուն ծանօթացնել այս դասական եւ տարաշխարհիկ երկիրները՝ իր համբաւեալ քանաստեղծութիւններուն մէջ, ինչպէս է Սոդոմոնի երգը, եւ պուտոսյականութեան վրայ գրած իր նշանաւոր գործերով, ինչպէս է Ասիոյ Լոյսը, Իր երրորդ կէնը, Թամա Բիւրօքայա, ճաքոնուհի մըն էր:

Ռատիոմի գիւտին գուշակութիւնը՝ յիսուն տարի առաջ. — Ինչպէս ժիւլ Վէրն գուշակեց ինքնաշարժ կառքին եւ ընդծովեայ նաւին գիւտերը, անկլիացի հեղինակ մըն ալ՝ Պիւլվէր Լիզզըն՝ գուշակած է ռատիոմի գիւտը: Ապագայ սերունդը անուն վէպի մը մէջ, ասկէ յիսուն տարի առաջ հրատարակուած, Պ. Լիզզըն կ'նկարագրէր ապագայի մարդերը. կ'ըսէր թէ անոնք գտած էին խորհրդաւոր նիւթ մը, Վոլիք, որ ռատիոմի բոլոր յատկութիւնները ունէր: Վոլիք խիստ փոքր քանակութիւն մը քանի մը վայրկեանի մէջ կ'կործանէր Լօնտրայի նման քաղաք մը, փողոցները եւ տունները կ'լուսաւորէր, եւ հիւանդութիւնները կ'բուժէր: Միթէ ռատիոմի ունեցած քանդիչ եւ բարեբար յատկութիւնները չե՞նք ասոնք:

Բեռլինց ՎԱՐՍԱՄ

ԿԵԱՆՔԻ ՊԱՏԱՌՆԵՐ

ՍՊԱՍՈՂ ԿԻՆՆ ՈՒ ԶԱԽԱԿ

Կէս գիշերը ժամ մը անցած է:

Զիւնը՝ որպէս թէ գերմարդկային ոյժով մը մաղուած մաղի մը ծակտիքներէն ելլէր՝ յիմար դարձդարձիկ վազքով կիյնայ վարը, լեցնելով իր նուրբ սաւանին ծակտիքները, խոռոչները, եւ մեղմ այլ պաղ հով մը, քծնող սուլմունքով մը կը փսփսայ տխուր օրօրը երկրիս հիւսնդագին նինջին:

Նէ իր սենեակն է, մթութեան ու մենութեան տոպրակ՝ իր մըգլոտած խուցը, ուր կայծկլտող ճրագ մը կը լուսաւորէ հնութիւնէն կորացած առաստաղ մը՝ վերը մի զոյգ քովէ քով ձգուած անկողին՝ վարը, կիսովին թղթով պատապարտուած երկու պատուհաններ պատին վրայ, խաւայի պրակներէն ու տպածոյի փաթաթներէն փրցուած ու փակցուած պատկերներ՝ միւս պատին վրայ, քանի մը սեւցած պղնձեղէններ՝ դարակին մէջ, նաեւ դրան ետեւ գորգի քեզկեան մը:

Նէ իր անկողինն մէջ է ընկողմանած ոչ թէ պառկած. աչքերը անթարթօրէն ուղղուած են դէպ ի այն կողմը ուր կը փալփլի ճրագը, դէպի կէտ մը անըմբռնելի ուր իր ուղիղ քթին երկու կողմերէն նայող զոյգ մը աղու աչքերուն նայուածքը կընդհարին. իր թուխ գլուխը յենած իր աջ բաղուկին որ նոյնպէս հանգչած է կարծր բարձի մը վրայ, երեւակայական հրաշալիք մը կը դիտէ կարծես: Իր խուցի պատերուն հինցած ծեփին գոյնով չապիկին տակէն կերելի յղկուն, կարագի պէս լպրծուն կուրծք մը, որուն երկու ծիծերը հեղուկային թուլութեամբ մը դէպի աջ կողմը պառկած զգլխիչ ձուածիւեր կազմած են երկու հիւսնալի փոթերով. ու կուրծքին վրայ՝ պարանոց մը սպիտակ, որ իր բռնած դիրքին պատճառաւ լզին ձախ կողմէն երկարած հաստ մկանէն հազիւ թէ անկիւ նաւորուած է, իր դէմքին շուրջը ցանուած են թուխ մազերը, որոց մէկ մասը ճակտին մէջտեղէն զատուելով՝ աջ թիւն ի վար սողոսկած ինկած են, մինչդեռ միւս մասը ձախ ականջին ետեւէն թափաթկած բարձին վրայ, մազեր որ իր որքան սիրուն, նոյնքան ալ տխուր դէմքին տուած են անգիտակից ցոփութեան հով մը, եթէ կարելի է այսպէս ըսել, հով մը զոր ցանկաւան մեղամաղձոտութիւն պիտի անուանէիր . . . :

* * *

Կէս գիշերը ժամ ու կէս անցած է:

Դուրսը նոյն թափթփուքը ձիւնին, միայն քիչ մ'աւելի խառ-

ցած, ու երկինքը կը շարունակէ իր գողի փութկոտութեամբ մաղմղել իր ձիւնը, հակառակ ձաղկումներուն հովին որ կարծես յոգնած՝ կը հեւայ միայն:

Անոր նայուածքը անզգալիօրէն դէպի դուռը կ'ուղղուի. սպասուածի նայուածք մ'է այն:

Զո՞վ կ'սպասէ:

Իր ամուսինը որ չերեւիր:

Հինգ տարիէ ի վեր կ'սպասէ զայն:

Ու խորհրդածութիւններու կծիկ մ'է որ կը քակուի իր մտքին մէջ. ցաւազին խորհրդածութիւններ որոնք մթին ու անձուկ ուղիներէ կը տանին զինքը դէպի անցեալը անձկալի, որուն տունէն օր մը ներս մտեր էր, ինչպէս պիտի մտնէր զրախտի դռնէն, մտեր էր ու ատեն մը վայելէր այն սրտապարար հոգեկանութիւնը որ երկու սրտերու միացումով կը ծնի, եւ որ միակն է աշխարհիս վրայ երջանկութեան մօտեցող, եթէ չէ նոյն իսկ անիկայ:

Այդ հոգեկանութիւնը տարի մը միայն տեսեր էր, որ ներկային մէջ երազի մը անհետ խուսափումին մեջոյը կը թուէր միայն. թո՞ւ՞մ էր, որովհետեւ հանդիստ ապրելու երազը իր ամուսինը դըրդած էր որ դուրսերն երթայ. գացած էր, եւ այս հինգ տարիէ ի վեր, թողլով զինքը զրախտին դրան առջեւ գրեթէ մինակ, վասն զի այն որ իր կշտին մօտ վերմակին տակ սքլած էր, իր զաւակը, տակուին աշխարհք եկած չէր, գացած էր ու երթալովը ուրիշ բան մ'եղած չէր, եթէ ոչ այն վսեմ հոգեկանութիւնը զոր վայելեր էին իրարու գրկին մէջ, ստորնաքարչ հաշիւէ մը թունաւորուեր էր. գացած էր ան եւ իրեն տեղը ամայութիւնը, տառապանքը ներս մտեր էին. նաեւ գորգի քեզկեանը . . . :

* * *

Կէս գիշերը երկու ժամ անցած է:

Դուրսը թեթեւ վրդովում մը սկսած է տիբել, հովը իր խոնջէնքը առնելէ ետեւ նոր խուժումով մը սկսած է ձաղկել ձիւնին փաթիլները:

Եւ՝ տակուին դրան ուղղուած իր նայուածքը հետզհետէ կամփոփէ, ու շարժում մ'ընելով ձեռքը կը խօթէ զաւկին վրայ ձգուած իր թիկնոցին զրպանը. հոնկից թղթի կտոր մը կը հանէ . . . քնատուութենէ արեւնած աչքերը անձկութեամբ կը փայլին ի տես այդ թղթին զոր կը բանայ. . . համակ մըն է այն զեղնած, ճնճլած, որուն վրայ կերելին այնքան արցունքի հետք որքան գիր, այդ արցունքը սպասողին, բոյնին մէջ մնացածին արցունքն է ոչ թէ հեռացողին . . . : Իր ախուր նայուածքը կը յառէ այդ անիօս առարկային վրայ անթարթօրէն, որպէս թէ երեւակայութեամբ տեսնել ուղէ այդ թղթին վրայ ցանցնուած սեւ գիւղերը գրող մատները, գիւղեր որոնք

միեւնոյն ատեն ալ իր սեւ բաղդինն էին, հաեւ այն բառերը կարօտի՝ որոնց վրայ թափած է ինքը, հէզ մանկամարդը ուղղակի իր սրտէն բղխած եւ աչքերէն յորդած իր բառերը աղեկատուր . . . :

Ու կսկսի նէ իր նայուածքը երկարել, տաղանցումներ ընել, կը կարգայ զայն: Վերջացնելուն արցունքը կը ցայտի աչքէն ու կերթայ մեղմացնելու սեւութիւնը, իր բաղդի գիրերէն մի քանիին ալ . . . : Նամակը կիյնայ ձեռքէն:

Մարտիրոսական կորովով մը սրբելով այն կարճ կայլակն ալ որ իր արցունքին վերջին կաթիլէն կտրուած ու կառչած է արտեւանոսն քին, նորէն կընկողմանի. այս անգամ երգչուհիի մը հովն ունի նէ. այո՛, բնութիւնը առանձնաշնորհում մ'ըրած է անոր, անուշ, թրթռուն ձայն մը սուլած է, եւ մանկամարդ կինը մեղմ, սարսաղ-դեցիկ ձայնով կ'սկսի երգել մին այն սպասումի երգերէն, որոնք կարօտի ամբողջ տեւողութեան միջոցին հետզհետէ աւելի կը թարմանան. կ'երգէ երգ մը որ օրօրն է իր զաւկին, եւ իր տխուր խորհրդածութիւններուն զորոնք կուզէ քնացնել . . . : Ու մէն մի տողանցումին, անիկայ մտիկ կընէ, նայուածքը դրան վրայ, սիրտն ու հոգին նայուածքին մէջ, անշուշտ լսելու համար դրոշն պատասխանը իր ձայնին, առնական հառաչը՝ իր ամուսինին. եւ ոչ իսկ չշուկ մը կը լսուի, եթէ ոչ սաստկացած հոգին վռվռուն որ անկիւնը գետեղուած ծխնելոյղին ծակերէն ներս կը խոյանայ . . . :

* * *

Կէս գիշերը երկուք ու կէս ժամ անցած է:

Հովը կը շարունակէ իր չարաչուք ձայնառութիւնը՝ դուրսը, եւ կինն իր երգը՝ ներսը:

Խուլ, հեռաւոր ձայն մըն է ծխնելոյղին մէջ կը մտնէ հովին հոսանքին հետ. կանխադարձոյց աքաղաղի մը կուկուլիկուռն է այն որ կը կրկնուի, կերեքնուի. առտուան երգ մը, որ վերջապէս կը դադրի: Տակաւին նէ կ'երգէ, իր երգը գիշերուան, երգը առտուան, երգը ամէն ատենուան, մինչ այն աքաղաղը իր երկրորդ քունը կը քաշէ: Ա՛հ, իրեն համար ոչ գիշերը հանդարտութեան ու քունի միջոց մ'է, ոչ ալ ցերեկը լոյսի, զուարթութեան . . . :

Յանկարծ, մարդկային խուլ ձայն մը լսելու պէս կըլլայ. կը ցնցուի. . . արդեօք ա՞ն է . . . ո՛չ, մանկիկն է որ կը զառանցէ իր գլուխը թաղած միշտ՝ վերմակին տակ: Հէզ մայրը պահ մը մտիկ կընէ. նախ ոչինչ կը լսէ. մէյ մ'ալ որպէս թէ պահ մը ընկճուած ըլլար աղղեցութեան տակ մի բառի զոր կուզէր արասանել, իր կարմրուկ ու լեցուն դէմքը ընդվզելով դուրս կը նետուի վերմակին տակէն ու սա միակ բառը կը թռչի իր չթունքներուն միջոցէն որ գլուխը կիյնայ նորէն բարձին վրայ:

— Հայրիկ . . .

Եւ այս միակ բառը լսելուն մայրիկին գլուխը կը դառնայ, կիյնայ բարձին վրայ, ու կակուղիկ բազուկը կուրծքին վրայ, աւելի արիւն քան արցունք թափող աչքերը ամենատխուր հեշտութեան մը հպումով կը փակուին, մինչդեռ այդ փոքրիկ սրտին խորերէն պոռթկացող բառը որ մօրը վշտապին երգին նոյնքան ցաւազին մէկ յանկերգը եղած է, սենեակին չարաշուք լռութեան մէջ կերկարի, կերթայ չորս անկիւնները խուցին, կեղաբը, եւ ծինելոյզն ի վեր ուր սուլող հովը գուցէ այդ յանկերգը տարած է ու բազխած «հայրիկ» քնացող սրտին թելերուն . . . :

*
* * *

Կէս գիշերը երեք ժամ անցած է՝

Սենեակին տխուր լռութեան մէջ կերերան մին թեթեւ եւ միւսը ծանր երկու շնչառութիւններ, ճրագը տակաւին կը պլպլայ այդ աղքատիկ խուցին մէջ, իր հիւանդ լոյսով:

Պատուհանին թուղթը հարուածէ մը կը պատռի, եւ . . . կատուի մը գլուխը կերկարի ներսը, գլուխ մը որ կը դիտէ նախ մայրը որ կը քնանայ, եւ զաւակը որ կը հեւայ, յետոյ այն պատկերները որ փակցուած են պատին, ապա չորս անկիւնները խուցին, նաեւ ծինելոյզը, ուսկից իրեն ընդհարող պաղ շունչէն թէ սենեկին տրտմաշուք պարսպութենէն խրտչելով գլուխը դուրս կը քաշէ ու անհրեւոյթ կըլլայ, այն միջոցին որ մայրիկին իրարու կպած շրթունքներուն մէջէն կը թռչի սա երկու բառը.

— Տղուս հայրիկը . . .

Ու պաղ հովի հոսանք մը ներս խուժելով թղթին այն պատըռուածքէն զոր կատուն բացած է՝ կը մարէ ճրագը . . . :

ԹՈՌԵՒԿ - ԱՂԶԱՐ

Լրագրական բարբերու մէջ ընդունուած սովորութեան մը համեմատ, խմբագրութիւնս որոշած է այսուհետեւ մասնաւոր տեղ մը տալ նշանախօսութիւններու, հարսնիքներու եւ յուղարկատրութիւններու նկարագրութեանց, յիշատակութեանց, շնորհակալութեանց եւ հարստնեկան գեկուցագիրներու համար, ամեն անգամ որ ուղղակի խնդրանք մ'ըլլայ վաճառողներու կողմէ:

Կ'իմդրուի՞ մեր աշխատակիցներէն եւ յօդուածագիլներէն որ հաճին իրենց յօդուածները գրել ՆԵՂ Թերթերու եւ անոնց ՄԷԿ երեսին վրայ:

Ճ Ե Ր Մ Ա Կ ՈՒ Ս Ե Ի

Ճ Պ Ն Ա Փ Ա Մ

Երկու տարիի կ'մօտենայ մեր Ազգ. Վարչութեան պաշտօնավարութիւնը, պաշտօնավարութիւն մը որ շատ նշանաւոր հետք մը պիտի թողու Ազգ. Առաջնորդարանի գիւանատան պատմութեան մէջ իբրեւ իր տեսակին մէջ եզական:

Գործունէութեան տեսակէտով անուրանալի է անոր եռանդոտ փարունն իր իրաւասութեան շրջանակին եւ նախանձախնդրութիւնն իր պաշտօնի կիրառման, այնպէս որ շաբաթական երկու նիստեր անբաւական համարուած էին, հակառակ օրակարգի խնդիրներու ճղճիմութեան:

Ամլութեան տեսակէտով այդ ժողովը գլուխ գործոց մ'է, հակառակ անդամներէ ոմանց բարի տրամադրութիւններուն, որովհետեւ անկարելի դարձած էր իրարու խօսք հասկնալ, կանոնաւոր վիճաբանութեան սահմաններէն չանցնիլ, խնդիր մը լրջօրէն ուսումնասիրել, կարգ ու կանոնով խօսք առնել, մեծամասնութեամբ տրուած որոշումներն յարգել եւ 1-2 ժամ վերջ կամ երկրորդ օրը հակասական որոշում մը չտալ:

Տարակոյտ չկար որ այս տեսակ ժողով մը պիտի կորսնցնէր իր կարեւորութիւնը, նշանակութիւնը, յարգ ու համարումն եւ գանգատներու սեղի տար: Ամեն ժողովական իր կարծիքն ու խօսքը յառաջ քշելու եւ իր տեսակէտով իր ընկերները համոզելու մասնաշատուկ ճարպիկութեան մը գիմելու բուռն տենջանքներ կ'սնուցանէր, եւ երբ ամեն միջոց ապարդիւն մնար՝ տարբեր ծրագիրներու գիմել, անպաշտօն շրջանակներու կողմէ զօրավիգներ ճարելով՝ իր ընկերները համոզել, սովորական բաներ դարձած էին, այնպէս որ առաջնորդարանէ դուրս մասնակի խորհրդակցութիւններ, հաւաքական կարծիքներու փոխանակութիւններ, խիստ բնական բաներ եղած էին՝ որոցմէ կ'հետեւէր տրուած որոշումներու յետո կոչում կամ գլխովին փոփոխութիւն:

Թէ ամեն ոք պիտի տուժէր այս անկերպարան կացութիւնէն, այդ խնդիր չէր: 1902ի վերջերը երբ նախորդ Վարչութիւնն իր տեսուչ խորհուրդներով հրաժարական կուտար, երբ Գաւառական Ժողովն իր վերջին նիստին մէջ կ'ձնէր ներկայ Քաղ. Ժողովն՝ որմէ երկու անդամներ առջի վարչիկեանէն չստանձնեցին իրենց պաշտօնն, պահ մը ամեն ոք յուսաց թէ գործունեայ Քաղ. Ժողով մը ունեցած է, բայց այս պատրանք մ'ըլլալը ամեն մարդ շուտով հասկցաւ եւ ամուլ պաշտօնէութեան մ'առջեւ զանուիլն ամեն ոք կուսեց, որու շնորհիւ տարիէ մ'ի վեր անկարելի դարձաւ նոր Գաւառական Ժողովոյ

մը կազմութիւնն եւ գրեթէ ստիպումներու եւ Պատրիարքական հրահանգներու եւ վերջ ի վերջոյ տեղապահի մը առաքմամբ կրցաւ ի գլուխ ելնել:

Հետեւապէս իր վերջին ճգնաժամերուն մէջ կ'գտնուէր մեր Քաղ. ժողովը, եթէ երբէք կարելի է ժողովի անուն տալ օրինական 7 թիւէն 3 ով գումարուած մարմինի մը: Եւ իր կազմալուծեալ վիճակին մէջ վերջին ջանքեր կ'ընէ հաստատ մնալու եւ անկարող իր վրայ անգամակիցներ բարդել՝ կ'ելնէ Տնտեսական Խորհրդին վրայ անդամներ աւելցնելու, որոնք դեռ այդ Խորհրդին անգամակցութեան հրաւէրը չստացած՝ կ'հրաժարին եւ իրաւամբ:

Զարմանալի է որ մեր կրճատ Քաղ. ժողովը չհասկնար թէ իր ծնանելու կարողութիւնը ջլատուած է եւ թէ պառաւջած կնոջ մը վիճակը կ'ներկայէ, եւ եթէ չեմ սխալիր՝ այդ վիճակին հասած կնոջ մէջ մը ծննդաբերութիւն սպասել շատ զարմանալի երկայնամտութիւն մը երեւան կ'ընէ, եւ թէ Աբրահամու եւ Սարայի դարը չենք գտնուիր:

Հիմակ որ Գաւառական ժողով մը գոյութիւն ունեցաւ եւ իր առաջին նիստն ու դիւանը կազմեց, ինչո՞ւ կ'սպասէ Քաղ. ժողովը եւ չտար իր հրաժարականը, արդեօք երեք հոգեով կ'կարծէ թէ օրինաւոր են իր կազմած ժողովները, է՛հ, այդ պատրանքը պէտք չէ ունենայ եւ այն ժամէն իսկ որ երեք անդամներ միայն ներկայացան, Պատր. Փոխանորդին պարտքն էր լուծեալ հռչակել զայն:

Գաւառ. ժողովը իր ընտրութեան տեղեկագիրը կ'պատրաստէ Պատրիարքարան ղրկելու եւ իր օրինաւորութեան հաստատութիւնը մինչեւ որ անկից չստանայ, չկրնար նիստ գումարել, պէտք է ուրեմն աճապարէ, նկատելով որ Պատրիարքարան միշտ գանդաղութեամբ կ'գործէ եւ որչափ շուտով ղրկուի տեղեկագիրն, այնքան աւելի օր չահած կ'ըլլայ: Միւս կողմէ Պատր. Փոխանորդի պարտքն է այդ վաւերացման ստիպողականութիւնը չեղեւ ու զգացնել Կիւրոնին, որպէս զի Գաւառ. ժողովը իր վրայ ստիպողապէս ծանրացող պարտականութիւններն ժամ յառաջ կատարելու վիճակին մէջ գտնուի, նախ վաւերելու համար թեմերէն հետզհետէ հասնող, եւ երբեմն մինչեւ իսկ ընտրողներու կողմէ անձամբ եւ քաց պահաւաններով դիւանատուն քերուած տեղեկագիրներու մէջ բացարձակ քուէ-ով ընտրուած թեմական երեսփոխաններն, եւ ասպա ձեռնարկելու Քաղ. ժողովի մը կազմութեան, որպէս զի Առաջնորդարանի ստիպողական ու քիչ շատ կնճառտ խնդիրներու լուծում տուող պաշտօնական մարմին մը գտնուի եւ բոլորովին անկերպարան վիճակի մը չմտնուին առօրեայ գործերը:

Ո՛ր եւ է նկատում մը չունիմ եւ ոչ ալ ո եւ է նպատակ մը ներկայ Քաղ. ժողովոյ անդամներուն դէմ, որոնք կրնան շատ լաւ մարդիկ ըլլալ, բայց պարտաւորութիւն կ'զղամ բուն իսկ վերքին վրայ

զնեւում մատա, երբ նկատի կ'առնեմ թէ նոյն իսկ այդ ժողովը կազմող տարրերն կ'խոստովանին իրենց անճարակութիւնը լաւ եւս է ըսել իրենց ապիկարութիւնը իրենց պաշտօնավարութեան երկամայամբողջ շրջանին մէջ, նոյն իսկ իրենք զգացին բարեբաղդաբար թէ ապարդիւն եղաւ իրենց շրջանը եւ այսօր չեն կրնար ցոյց տալ ո եւ է գործ մը զոր օգտակարապէս ի գլուխ հանած ըլլան, առանց կռուի, առանց վէճի, առանց քաջքշուքներու եւ առանց տաան անգամ գոյն ու ձեւ, կարծիք ու որոշում փոխելու:

Եւ ո՞վ է յանցաւոր իրաց այս անգոյն վիճակին: մեր հանգուցեալ Գաւառական Ժողովը եւ նոյն իսկ պաշտօնի կոչուելու համար հոգի տուող մեր Քաղ. Ժողովոյ անդամներէն ոմանք, որոնք կարծեցին թէ հրաշքներ պիտի կրնան գործել մէյմը որ պաշտօնի գլուխ անցնին եւ դարձեալ, բաղդաւոր են որ Տնտեսական յաջող խորհուրդ մը կրցան կազմակերպել՝ չնորհիւ ազդեցիկ մէկ երկու անձնաւորութիւններու եւ այս մասին միայն սեւեռեալ չներկայացան, իսկ առկից զատ ամեն բան վիժանք մ'եղաւ սոսկ սիրաչափական պաշտօնաբաշխութիւններու վրայ հիմնուած:

Ուստի մէկ խօսքով ամենու աչքը դարձած է մեր նորընտիր Գաւառ. Ժողովի՝ որու վրայ սեւեռած են ակնարկներն եւ որմէ կ'ակնկալուի կանոնաւոր ժողովներու կազմութեան եւ այլ կարեւոր խնդիրներու լուծումը:

Ապագայի միակ պատասխանատուն է այն եւ յուսալի որ զգալով իր վրայ ծանրացող պատասխանատուութեան մեծկալ բաժինը, լրջօրէն պիտի փարի իր պաշտօնին եւ դասալքութեան պատրաստակամութիւն ունեցողներու եւս պիտի զգացնէ իրենց պարտականութիւնն իրեւ երեսփոխան եւ իրրեւ հայ եկեղեցւոյ զաւակ:

ՆՈՒՐԱՆ

ԱՒ. ՍԱ ԲԱՐՈՅԱԽՕՍԵՆԵՐԸ

Աւելի նախամեծար է վրան. բաց գրողի անուն ունենալ քան թէ վարնոց գրողի: Արդէն անբարոյական գրողի ամբաստանութիւնը ամէն տեսն ու ամէն տեղ լաւ գրողներու ընկերացած է:

ԶԻՖԹԷ. ՍԱՐԱՅ

«Արուեստը արուեստի՞ն համար պէտք է ըլլայ» թէ արուեստը մարդկային օգուտին համար:

Քանի որ ատոր տակէն չպիտի կրնար ելլալ, չեմ հասկնար թէ ինչո՞ւ այդ հարցումը ինքզինքին ուղղեր է . . . Զարմայրին մէկը:

Ահաւասիկ այսպէս, մարդս պզտիկ կը մնայ երբ այոյէն վեր գործերու կը խառնուի:

Իրիկունը, Իւսկիւտարի վերջին շոգեհաւին մէջ, խոշորմանքներու չարչիւն պատկանող աղաներ պիտի գտնուին որ Սուրհանդակի

այդ չեմ գիտեր քանի երրորդ խմբագրին ձեռքը պիտի սեղմեն եւ
սիրզ հոտող բերանով մը պիտի ըսեն իրեն։

— Զա՛րկ, ծօ՛, սա եսեպսիզնեռուն խափային։

Եւ մեր բարոյախօսը, այդ խրախուսանքներէն քաջալերուած,
աչքին չպիտի երեւայ երկայնութիւնը քօսքա եօլըյին որ իւսկիւ-
տարի գողգոթման է։

«Կը խոստովանիր, թէ այդ կարգի բաց գրութիւնները ամենէն
շատ եւ ամենէն առաջ կը կարդացուին թերեւս. բայց զրոյ մը
պէ՞տք է հրապուրուէր այդ պարագայէն»։ Je t'déconte! mon vieux! —

Սովորական, ապրուած կեանքի մէջ, փորի ցաւ ունեցողները
երկու տաք կղմինար կը կապեն պորտերուն, գրականութեան մէջ
այդ ցաւէն բռնուողները բարոյալից յօդուածներ կը փսխեն առտու-
կանութիւն։

Եւ օրը իրիկուն կըլլայ։

Վերջը չեկաւ սա բարոյախօսներուն, չի հատան։

Տասնընէինգ օրը անգամ մը, բարեպաշտօրէն, բարոյականի ճեր-
մակ պատմութեանը ուսերնուն, նայիս մէջտեղ կելլեն խոյնեանները
այդ այլեւս անկարելիոր դպրոցին եւ իւղտ չըթներով պաշտպանե-
լու կելլեն դատ մը որ շատ շատ Թօփ-Պափույի եւ Հալըճըողլուի
պանդոյրները կրնայ հետաքրքրել միայն։

Ճեմարանի այդ աւելցուցները, որ գրականութեան մէջ այնպէս
կընթանան ինչպէս խեչափառները ջուրին մէջ, oeuvre pie մը կատա-
րած ըլլալ կը կարծեն երբ պարբերաբար հարուածելու կելլեն այն
գրագէտները որ վրան-քաց զրոյի համբաւով կը փառաւորուին։

Եւ կը բարկանան երբ կը տեսնեն թէ իրենց մատուցած այդ
ծառայութեան փոխարէն, Ս. Հայրապետը կը վարանի տակաւին
օրհնութեան կոնդակ մը զրկելու իրենց՝ լանջախաչ մըն ալ միասին։

Beati pauperi di spiritol —

Երկնից արքայութիւնը իրենցն է եւ խապար չունին։

Զարմայր ոմն — իբրեւ թէ արջասպ քսող կայ իրեն չեմ գիտեր
որ տեղին եւ կամ պահապանը եղած ըլլար մեր բարոյակա-
նի գանձերուն — խարազան մը ի ձեռին բան գործ ըրած է հարուա-
ծել ձեւեր մեր այն գրագէտներուն որ վրան - քաց զրոյի համբաւը
իրենց տրուած ըլլալուն համար՝ բան մը չեն կորսնցներ իրենց ժո-
ղովրդականութենէն եւ այն համակրանքէն որով չըջապատուած են
ասոնք։ Զօհրապի մը, Զիֆթէ-Սարաֆի մը անունը սա՛ չափ չի կըր-
նար նսեմանալ եթէ Սուրհանդակ Զարմայրին բարոյապաշտպան
յօդուածները հրամցնէ իր ընթերցողներուն երկուշաբթիէն շարաթ։

Վրան-քաց գրականութիւն, այո՛, մեր ըրածը այդ է եւ յետո՛յ...

Սիրելի Զարմայր, ձեզի բան մը ըսեմ, տկանջնուզ օղ ըրէք։
Դուք, ձեզիպէտները, բոլոր Սիմօն Ծերունիները, բոլոր Պարոյրնե-
րը, բոլոր Աղքատ Ղաղարոսները — գրածներէն յայտնի է աղքատ

ըլլալը, չեշտեւու պէտք չկայ — մէկ բառով ամբողջ ձեր *clique*ը, առջեւնիդ ձգելով ձեր քրմապետը, նախահայրը Հորոն — որուն համար, այս խնդրէն զատ՝ մեծ ակնածանք մը ունիմ — եթէ ամենքդ միասին զաւով ձեր ոյժերը հաւաքելով պոռաք կանչէք, նորէն մենք պիտի զիմանանք, մեր գիտցածէն չպիտի չեղինք եւ պիտի շարունակենք այն զպրոցը զոր ուղածուող չափ վրան-բաց կոչեցէք: Բայց ասոր համար պիտի աշխատինք, պիտի կռուինք, պիտի պայքարինք, զիրար՝ պիտի վիրաւորենք, *tant pis, tui horo եւ uoro*:

Կատակը մէկ կողմ ձգենք հիմա եւ ըսէք ինծի, խնդրեմ, թէ վրան-բաց գրականութիւն ըսելով ի՞նչ կը հասկնաք: — Անբարոյականութիւն, իբրեւ, *oh ! que vous êtes naïfs*.

Թէ երեսիս եւ թէ ետեւէս ըսողներ շատ կան թէ հայերուն մէջ ամենէն աւելի վրան - բաց գրողը ես եմ: Շատ զգածուած եմ ինծի տրուած այդ պատիւէն, չնորհալի *révérence* մը ամենուդ, եւ լաւագոյնները չնորհակալութիւններու: Բայց երեսին պիտի թքնէի անոր որ պիտի համարձակէր ըսելու թէ ըրածս անբարոյական գործ մըն է:

Կընդունիմ որ թերեւս ես եղած ըլլամ առաջինը որ քաջութիւնը ունեցած ըլլամ նկարագրելու կնկան մը սրունքը, ծիծերը, ուսերը եւ ծոծրակը, եւ կամ ուրիշներէ տարբեր ոճով մը բացատրած ըլլամ սիրոյ անուշութիւնը եւ համը կանացի գգուանքներուն:

Առաջին անգամ *décolleté*ով պարահանդէս գացող հայ կինը կախեցի՞ն միթէ: Երբո՞ւրէն իվեր է որ կը պախարակեն մերկ արձաններ չինող քանդակագործը եւ կամ խաչը կը հանեն զիրար համբուրող մանչու մը եւ աղջկան մը պատկերը նկարող արուեստագէտը:

Ինչպէ՞ս հասկցնելու է ասիկայ այն տեսակ մը տխմար արարածներուն որ զանազանել չեն գիտեր իրարօշոտ զպրոցին պատկանող գրութիւնները՝ պոռնոկախօս (*pornographique*) գրականութենէն:

Պոռնոկախօսութիւնը, որ անշուշտ իբ հետ կը բերէ անբարոյականութիւնը, տակաւին մեր գրականութեան մէջ մշակուած ճիւղ մը չէ: Մեր մէջ ամենէն շատ վրան բաց կարծուած գրութիւնը չի հաւասարիր տակաւին Պուրթէի, Բուէվոյի, Տօմէի, Օնէի եւ ասոնց պէս շատ մը վիպասաններու էջերուն եւ երբէք այս հեղինակները անբարոյական գրողի անուն հանած չեն, որքան որ գիտեմ:

Սրունքի մը նկարագրութիւնը կը դայթակղեցնէ միայն այն մարդիկը որ Աղաթանգեղոս կը կարդան, քթերնին Սաղմոսէն դուրս չեն հաներ եւ Հորոյի յօդուածներէն զատ ուրիշ բանէ համ չեն առնել: Ինծի համար աւելի անբարոյական է այն գրողը որ քանի մը գրուչի համար առաջնորդութեան ամբողջ մը անարժան վարդապետի մը թեկնածութիւնը կը պաշտպանէ՝ քան այն գրագետը որ թովիչ ոճով մը կը մանրամասնէ շանթեօղի մը *dessous*ները:

Տարիներէ ի վեր վրան-բաց ըսուած գրականութիւնը կը մշակեմ եւ երբէք իղծի խայթ մը չեմ ունեցած, որովհետեւ սա համոզումը

ունիմ որ թէ նոր սերունդին եւ թէ հինին բան մը աւելի սորվեցուցած չեմ . . . գաղտնիքներուն աշխարհէն:

Այսօրուան օրս ութը տարու մանչ մը կամ աղջիկ մը շատ աւելի բան գիտէ ինքնին՝ քան բոլոր այն վրան-բաց բաները որոնց համար կը դատապարտեն զմեզ:

Բարեչըժութեան օրէնքով, այս այսպէս պէտք էր ըլլալ: Որքան մարդիկ կը զարգանան՝ վրան-բաց գրականութիւնը այնքան կուռ-ճանայ: Վրան-բաց գրականութիւն ըսելով ես կը հասկնամ՝ ըսել բաները այնպէս ինչպէս որ են, եւ պատկերացնել կեանքը եղածին պէս:

Ամենէն շատ զմեզ կը կարգան եղեր. Աւասիկ ասպացոյցը մեր զարգացումին:

Ասոր համար է որ երբէք պահանջած չեմ որ Գիլի կամ Խնուսի մէջ ալ յօդուածներս այն յաջողութիւնը ունենան ինչ որ կը գտնեն Բերայի մէջ եւ Իզմիր:

Ժամանակը իր հետը բերաւ վրան-բաց գրականութիւնը. Շատ զարմանալի պիտի ըլլար եթէ Զարմայրէ մը աղգուելով ժամանակը *volteface* մը ընել մեզի:

Ամենէն առաջ եւ ամենէն շատ զմեզ կը կարգան եղեր: Ինչ կուղէք որ ընենք, սիրելի Զարմայր, կերելի թէ դարուս պահանջը աս է եղեր, բայց ասիկայ ձեր պործին չի գար եղեր: Խրատ մը: Երկու հատ տաք կղմինտը պորտերնուդ:

Ուրիշ բան մը:

Դուք կը կարծէք թէ ձեր տիրացուական յօդուածներով վարկաբեկ պիտի կրնաք ընել գրական այն ճիւղը որ մեզի հաճելի է ինչպէս նաեւ մեր ընթերցողներուն:

Անօգուտ ճիգ, պարապ յօդուածիւն:

Մտքերնուդ ալ մի անցնէք թէ օրին մէկը կրնանք վշատիլ եւ կը դադրեցնենք ինչ որ սկսած ենք արդէն:

Դժուարութիւններ յարուցանելու ձեր եղանակը կը նմանի այն *տաքի* խաղերուն որով ձիու մը կարողութիւնը կուղեն չափել:

Հինգ վեց ոտք բարձրութեամբ ձողեր (*barrières*) կը կանգնեցնեն եւ կը մտրակեն ձին որ վրայէն ցատկէ. Երկրորդ փորձին՝ բարձրութիւնը եօթէն ութը ոտքի կը հանեն, ձին նորէն կը ցատկէ վրայէն:

Բայց երբ աւելի փորձելու համար ձիուն ոյժը, այդ ձողերը մինչեւ տասը ոտք կը բարձրացնեն, գիտէ՞ք, սիրելի Զարմայր, ձին ինչ կրնէ. Հետուէն կը վաղէ կը վաղէ եւ երբ կը տեսնայ թէ՛ ատոր վրայէն ցատկելը դժուար է, առանց կարեւորութիւն տալու ինչ պիտի ըսենին, չորս կողմը չի նայած, փոխառակ այդ ձողերու վրայէն ցատկելու . . . տակէն կանցնի կերթայ:

ԼՐԱՔԱՂ

ՄԵՐ ԱՅՆՔԵՆ

✱ Անցեալ ուրբաթ, 7 Մայիս, նորընտիր Գաւառ. ժողովը զումարուելով կազմեց իր առաջին շրջանի Ա. նիստը՝ ի ներկայութեան 17 անդամներու և ընդ նախագահութեամբ Պատր. Փոխանորդ Գեոր. Տ. Դանիէլ Ծ. Վ. Յակոբեանի Եկեղեցական անդամներէն ներկայ էին Արժ. Հարք Տ. Յովհ. Ա. Քննյ Միշտեան, Տ. Մկրտիչ Ասլանեան, Տ. Դևոնդ Ծաղիկեան և Տ. Գաբրիէլ Խաչատուրեան. իսկ աշխարհական Երեսփոխաններէն՝ Տիարք Երուանդ Խօրասան, Դուկաս Եսայեան, Սերգօ պէյ Պալեօզեան, Մեսրոպ Սիմօնեան, Յակոբ Հարենց, Միաք Մօրուքեան, Յարութիւն Իփլիքեան, Կարապետ Աջնաօրեան, Խոսրով Եփրեմ, Յակոբ Վէսեան, Յարութիւն Հարոնեան, Վահան Պարտիզպանեան Մանուկ Գալաքեան, Բացակայ էին՝ եկեղեցական անդամներէն՝ Տ. Յակոբ Քննյ. Յակոբեան, (Սեմբըր Եւթ), աշխարհականներէն՝ Տիարք Թադւոր Սպարթալի (բացակայ քաղաքէս), Զարեհ Թագածոցեան, Աւետիս Աւետիքեան, Մերկեր Մերկերեան (տկար), և Պօղոս Պերկամալեան: Ժողովի բացումն անմիջապէս յետոյ՝ համաձայն օրակարգի՝ կարգացուցան նախ Պատրիարքական պաշտօնագիրները որոնցմով կ'յանձնարարուէր ձեռնարկել նոր Գաւառ. ժողովոյ ընտրութեան՝ ընդ նախագահութեամբ Գեոր. Տ. Դանիէլ Ծ. Վ. Յակոբեանի որ Պատրիարքի պաշտօնով յատկապէս կը զրկուէր Իզմիր՝ կատարելու նոյն ժողովոյ ընտրութիւնը, ինչպէս նաև առժամաբար վարելու Առաջնորդարանի ընթացիկ գործերը: Ապա կարդացուեցան 5 եկեղեցական և 20 աշխարհական անդամներու ընտրութեան տեղեկագիրները: Սոյն տեղեկագիրներու ընթերցումէն յետոյ ժողովը ձեռնարկեց իր Դիւանի կազմութեան և գաղտնի բուհարկութեամբ ընտրութեան՝ Դուկաս Եսայեան Ա. Ատենապետ Երուանդ Խօրասան Բ. Ատենապետ Վահան Պարտիզպանեան Ա. Ատենապետ Յակոբ Հարենց Բ. Ատենապետ Որոշուեցաւ որ Դիւանը փութով պատրաստելով ընտրական գործո-

ղութեանց մանրամասնութիւնն և Գաւառ. ժողովոյ ընտրութիւնն ծանուցանող տեղեկագիրն՝ զրկէ Պատրիարքարան ի վաւերացումն: Կ'յուսանք թէ Պատրիարքարանի կողմէ ևս նոյնքան փութաշարութիւն ցոյց կ'տրուի ժամ առաջ հաստատելու կատարուած ընտրութիւնն և հրահանգ տալու առաջնորդական ընտրութեան համար:

✱ Պատրիարքարանի վաւերացման ենթարկելի նորընտիր Գաւառական ժողովոյ ընտրութեան Տեղեկագիրը՝ Պատ. Փոխանորդ Հօր հրամանով նախապէս պատրաստուած ըլլալով Դիւանապետ Պալապանեան Սարգիս Էֆէնտիի կողմէ, Գաւառ. ժողովոյ ներկայացաւ ի գիւանի ընտրութենէն յետոյ և Երեսփոխանաց հաւանութեամբ Պատ. Փոփա՝որդի և նորընտիր գիւանի կողմէ անմիջապէս ստորագրուելով՝ երկրորդ օրն (8 Մայիս) զրկուած է Պատրիարքարան:

✱ Նորընտիր Գաւառ. ժողովոյ անդամներէն Տիար Ստեփան Նուպարեան զրով մը հրաժարած է Երեսփոխանութենէ:

✱ Տիարք Կ. Պալապանեան և Կ Սուքիասեան՝ որոնք Տնտես. ժողովոյ պակասած անդամներուն տեղ պաշտօնի կոչուած էին Վարչութենէն, մերժած են ընդունիլ նոյն ժողովոյ անդամացութիւնը: Եւ իրաւի, ինչպէս կրնային ընդունիլ այդ տեսակ պաշտօն մը՝ երբ իրենց եղած հրաւերը կ'ըխի այնպիսի մարմինէ մը որ՝ իր օրինական թիւէն զուրկ՝ արդէն իսկ զաղրած կ'նկատուի զոյութեան իրաւունք ունենալէ:

✱ Այս երկուշաբթի, Մայիս 10 սկսան կատարուիլ Կրթասէր Ընկերութեան Մանկապարտէզի տարեկան քննութիւնները՝ ի ներկայութեան Ընկերութեան անդամահետ և Կրթարանի պաշտօնէից, ինչպէս նաև մանուկներու ծնողաց:

✱ Հանգուցեալ տաղանդաւոր զրազատ Ստեփան Ոսկանի անտիպ երկասիրութիւնները միակ հատորի մը մէջ ամփոփելով հրատարակութեան տալու ձեռնարկած է հանգուցեալին քեռորդին Տիար Գարապետ Դանայեան՝ որուն քով պահուած կ'մնան յիշեալ անտիպ գրութիւն-

ներքէ՝ սակայն սոյն հրատարակութիւնը
դրամական ծախքի կարօտ ըլլալով՝ ան-
հրաժեշտօրէն պէտք զգացուած է զրասի-
լաց օժանդակութեան ղիմելու և բաժա-
նորդագրութիւն մը բանալու։ Աւելորդ է
ըսել թէ՛ ամէն զրասէր ազգային, մանա-
ւանդ հանգուցեալին համակիր քաղաքա-
կիցները մեծ հաճոյքով՝ պիտի խմանան
այս զրական օգտակար ձեռնարկութեան
լուրը և պիտի փութան իրենց օժանդա-
կութիւնը նուիրել՝ գործը յաջողապէս
զլուխ հանելու համար։ Բաժանորդագրու-
թեան զինն է՝ մէն մի հատորի համար՝
10 ֆրանք։ Բաժանորդագրուիլ փափաքող-
ները պարտին ղիմել առ Տիար Խոսրով
Եփրեմ։

✱ Մեր բարեկամներէն մէկուն ուղ-
ղուած մասնաւոր նամակէ մը կ'ըսէինք
հետեւեւրը։ «Մեր քաղաքակից և Եգիպ-
տական հեռագրատան քննիչ Պ. Աստուր
Շէրիտեանի որդին Պ. Զարեհ Շէրիտեան,
որ այժմ օգնական բժշկի պաշտօն կ'վարէ
վիրաբուժական հաստատութեան մը մէջ
ի Զուլիգերիա, վերջերս իր նշանածին՝
Թր. Մարսէլ Շարէյի հետ նուագահանդէս
մը տուած է տեղւոյն **ԲՈՆԵՐՎԱՐՈՒՄ**
ին մէջ և փայլուն յաջողութեամբ պատ-
կուած։ Թր. Շարէյ զաշնակի վրայ և Պ.
Շէրիտեան իր արուեստագիտի քաջա-
վարժ, ճկուն ու Թրթուռն ձայնով և հի-
անալի արտասանութեամբ՝ նուագած ու
երգած են նշանաւոր երգահաններու ամե-
նէն դիւրարին, կ'ենոտ ու միանգամայն
հալընդդէմ սեռի պատկանող հատուած-
ները և արժանացած ունկնդիր արուես-
տագէտ բազմութեան մը եռանդալին զո-
վեստներուն և խանդավառ ծափահարու-
թեանցը Մեր անկեղծ շնորհաւորութիւն-
ները Պ. Զարեհ Շէրիտեանի և իր նշա-
նած Թր. Մարսէլ Շարէյի՝ իրենց երա-
ժշտական տաղանդին և իբր այն իրենց
ունեցած փայլուն յաջողութեան համար։

ՊԱՏՈՒԱՆՇԱՆ

✱ Գոհութեամբ կ'իմանանք թէ Վեհ.
Սուլթանը բարեհաճած է Բ. կարգի Մէ-
ժիսիյէ պատուանշան շնորհել Պօլսոյ Հո-
լանտական ղեականատան առաջին Թարգ-

ման Պ. Մկրտիչ Կարապետեանի՝ որ առ-
կէ առաջ երկար տարիներ յաջող և զնա-
հատելի պաշտօնավարութիւն մը ունեցած
է՝ իբր Ա. Թարգման՝ տեղւոյն Հոլանտա-
կան կառավարութեան ընդհ. հիւպատոսա-
րանին մէջ։ Անկեղծօրէն կ'շնորհաւորենք
մեր համակրելի քաղաքակիցը՝ Կայսերա-
կան սոյն բարձր զնահատման արժանա-
ցած ըլլալուն առթիւ։

ԺԱՄԱՆՈՒՄ

✱ Հայէպի հանրածանօծ Սէթեան Եղ-
բարց վաճառատուն անդամներէն Արամ
էֆ. Սէթեան՝ որ փեսան է տարիներէ
ի վեր քաղաքս հաստատուած Հայէպի
վաղեմի վաճառական Մանուկ էֆ. Գարա-
ճայի, այս օրերս ընտանեօր իզմիր եկած
է օգափոխութեան համար։

ԳՐԱՆԱՆ

✱ Ստացանք մեր յարգելի բարեկամ
Տօթ. Ն. Տաղաւարեան էֆ. ի հեղինակու-
թիւններէն **Մանրէարանութիւն** ա-
նուն գործին Թուրքերէն Թարգմանու-
թիւնը՝ աշխատասիրութեամբ Պօլսոյ ծա-
նօծ հայ բժիշկներէն Տօթ. Յովհաննէս
Ոսկեանի։ 168 էջերէ բաղկացեալ գեղեցիկ
և պատկերազարդ հատոր մըն է այս Թար-
գմանութիւնը Միֆթալիօօփի անունով
համակրելի Տօթորին այս ծանօծ երկա-
սիրութիւնը ինչպէս ձեռնհասներու նոյն-
պէս Բազդէօնեան հաստատութեան կողմէ
գնահատուած ըլլալով, անոր Թուրքերէն
Թարգմանութիւնը մեծ ծառայութիւն մը
մատուցանելու կոչուած է, ինչպէս եղած
է հայերէն՝ հրատարակութիւնը։ Գինն է
10 դրուշ։

✱ Լոյս տեսած է մեր Գեր աշխատ-
կիցներէն Տ. Բարգէն Ծ. Վ. Կիւլէսէր-
եանի **Քարոզներ** հատորը 385 էջէ
բաղկացած, որ կը պարունակէ 37 բա-
րեզներ՝ մեծ մասամբ խօսուած եկեղեցւոյ
բեմէն և ամփոփ կերպով զրի առնուած
ու դաստարոտած։ Հատորին սկիզբը կ'ե-
րկին Ս. Պատրիարք Հօր և Դուբեան
Սրբազանի կողմէ հեղինակին ուղղուած
խրախուսական նամակները՝ քարոզարքի
հրատարակութեան առթիւ։ Գին 10 դրշ։

✱ Վերջին պահուն կ'իմանանք Գորտե-
լիօի նախորդ Տեսչին ըմբշամարտական
մէկ տոր շահատակութիւնը՝ **Մանգումէի**
Թղթակից Պ Ստեփան Էրկանեանի վրայ՝
մանրամասնութիւնը յաջորդիւ։

ՊԱՅՄԱՆՔ ԲԱՅԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ա. Մամուլի բաժանորդագրուածիւնը բացարձակապէս ԿԱՆՔԻԿ է: Նրբէք նկատողութեան չպիտի առնուին՝ առանց բաժանորդագրելի ներկալման՝ եղած դիմումները: Բաժնեզինք կրնան զրկուիլ Մանտարոսով, փ. գրով և կամ Թղթատան բուլով 20 հատ 1 զրուշնոց բուլը 20 զրուշի հաշւով: Կորսուած Թերթեր վերստանալ փափաքող պէտք է որ վճարեն անոնց գինը: Հասցէի փոփոխութեան պարագային անհրաժեշտ է երկու զրուշ զրկել: Ձերատարակուած յօդուածք ետ չեն տրուիր, եւ առանց բացառութեան անպատասխանի կ'մնայ այս առթիւ խնդրուած ո եւ է բացատրութիւն: Կ'ընդունուին նաեւ ծանուցումներ չափաւոր գիներով:

Ա. Մամուլի բաժանորդագրուածիւնն է.

Թուրքիոյ համար տարեկան 50 Վեցամսեայ 30 դրուշ
Արսասահմանի » » 12 փրակ
Ռուսաստանի » » 5 ռուպլի
ՀԱՏԸ 40 Փարս

Ա. Մամուլ ձեռքէ կ'ծխախառն Պօլիս եւ Կեդրոնատեղին ու միակ գործակալն է Մենք. ՆՇԱՆ ԷՖ. ԹԱՆՆԵԱՆ Պահէ Գաբու Համլիայի: Տատաւտի, (շաբաթագործ Հաճի Պէլիբի խանութին դիմացը), կ'գտնուի նաեւ ինչպէս Բերաի նոյնպէս եւ բոլոր լրագրավաճառներու եւ ծխավաճառներու մօտ հատը 40 փարաի: Ուղղակի բաժանորդագրուել փափաքողք պէտք է դիմեն խմբագրութեան: Հասցէ՝

م. ماموريان مخدومی — ازميز

«آروليان مامول» غزتهسى صاحب امتياز ومدير مسئولی

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

M. MAMOURIAN FILS

ԽՄԲԱԳԻՐ - ՏՆՕՐԵՆ

RÉDACTEUR - PROPRIÉTAIRE

«ԱՐԵՎԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ»

de la Revue Hebdomadaire

Շաբաթամերթի

«AREVELIAN MAMOUL»

Իգմիր

Smyrne

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԱՆԳԱՀՏՆԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

ՅԱԶՈՐԴ ԹԻԻՈՎ

Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

Յ. ԱԼՓԻԱՐ

ԿԱՐՕ

Լ. ՄԵՍՐՈՊ

Յ. Այրիխարի Հարցման պատասխանող՝

Ռ. Յ. Պ.

Ա. Յ. ՊԱԶՊԱԶԵԱՆ

Ա. Զ. Պ.

Յակոբ Մ. Սրապեան գրաւորները կը փափաքի խնդրել Արգոյ Հեղե-
նակներէ և Հրատարակիչներէ որ իրենց նոր երկասիրութեանց և Հրա-
տարակութեանց նմոյշները զրկելու շնորհը ընեն: Սոյն գրաւորները գրե-
թէ 20 տարիներէ ի վեր կրօնական, բարոյական և դասական օգտակար
զրոյց լի մթերքով մը կը ծառայէ հայ հասարակութեան, գոհացնելով
իր յաճախորդները:

Հասցէ՝

Յակոբ Մ. Սրապեան - Մարգարան

ՄԵԾԱԳՈՑՆ
ՄՐՅԱՆԱԿ

ՀԱՆՈՑԻՆ 1902-1903
ՅՈՒՅԱՀԱՆԳԷՍԵՆ

“ Մ. ԳԵՈՐԳՈՖՖ ԵՒ ԸՆԿ ”

ՃԻՊՈՒԴԻ

Մատուցողներ.

ՀԱՐԱՐ, ՄԱՍՔԱԹ ԵՒ ԱՏՏԻՍ - ԱՊԱՊԱ

Այս տան արտածած սուրճերը քիչ ատենի մէջ Համաշխարհային
Համբաւ մը շինած են: Փափաքելով կատարել իզմիրի և Պօլսոյ փափկա-
ճաշակ յաճախորդներու բազմանքը, սուրբ և իրապէս
անմրցելի զինները, իւրաքանչիւր քիւժ սուրճի, յանձնելի ձեւով
նաւուն վրայ:

1	Kilo	Moka extra superieur	2	Ֆրանկ
1	»	Moka extra	1	75 »
1	»	Harari extra	1	75 »
1	»	Abissin	1	40 »

Կարելի է պարկերը լողթառարով զրկել, յետագայ զիններով

ձիւղուտի իզմիր 3 քիւժնոց պարկ մը 4. 10 ֆրանքի

» » 5 » » » 4. 10 »

Ամէն տնոնք որ կը փափաքին Մօքայի լողթ ու համեղ սուրճը
ճաշակել կը բաւէ որ Գարթ - Բօսթալով մը հրաման տան ուղղակի

Մ. ԳԵՈՐԳՈՖՖ ԵՒ ԸՆԿ. — ՃԻՊՈՒԴԻ
M. KEVORKOFF & CIE — DJIBOUTI

Որ անյապաղ կ'ուղարկէ իրենց հասցէին, ուղուած քանակութեամբ,
ուղուած սուրճերը:

Փօխարժէքը կարելի է զրկել Գաղիական Մանտա - Բօսթով:

Պարկերուն վրայ գնդակէ Տան Վաճառանքը